

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

VRIJEDNA MONOGRAFIJA O HRVATSKOJ HAGIOGRAFIJI

Josip Bratulić
**SVETOST I ČOVJEČNOST (RASPRAVE O HRVATSKOJ
HAGIOGRAFIJI)**

Split: Književni krug Split, 2018.

Akademik Josip Bratulić 3. veljače ove (2019.) godine proslavio je osamdeseti rođendan. Autor je mnogobrojnih knjiga, znanstvenih i stručnih radova. Neizbrisiv trag ostavio je kao profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao i na drugim fakultetima na kojima je gostovao. Veoma je cijenjen i omiljen kod studenata. Imao sam čast da mi je na doktorskom studiju predavao. U petak i subotu 1999. prof. Bratulić nama doktorandima držao je predavanje. Toliko smo ga voljeli slušati pa smo ga zamolili da nam održi predavanje i u nedjelju. Budući da Fakultet ne radi nedjeljom profesor nam je održao predavanje u uredima Matice hrvatske kojoj je tada bio predsjednikom. Bratulića krase Bogoljublje, čovjekoljublje i veliki je promicatelj ekumenizma. Tome svjedoči i knjiga „Svetost i čovječnost (rasprave o hrvatskoj hagiografiji)” koju je au-

tor posvetio *Ljudima dobre volje koji svojim radom, znanjem i ljubavlju mijenjaju svijet da bude svima ljepše i bolje.*

Josip Bratulić knjigu je komponirao od šest tematskih blokova kojima prethodi *Predgovor* u kojem autor hagiografiju definira kao znanost o životima svetica i svetaca, mučenica i mučenika te vladara koji su svoj narod priveli kršćanstvu.

Prvi blok *Sveci u svome vremenu* počinje člankom *Hagiografija i historiografija* u kojem autor piše da početci hagiografije sežu u ranokršćansko doba kada su se na grobovima mučenica i mučenika „okupljali prijatelji i pjevali pjesme i psalme, slavili liturgiju i potvrđivali zajedništvo”. (str. 15) Nadalje je riječ o hagiotoponimiji – hagiotopografiji, svecima, zaštitnicima gradova, hagiografiji – vrelu književnih nadahnuća. U poglavlju *Historiogra-*

fija hagiografija kao istina autor navodi riječi M. Marulića da je *istorija* istinita kao Biblija. Isto su pisali P. Hektorović, M. Orbini, F. Glavinić podrazumijevajući pod *historijom* i živote svetica i svetaca. Takvo poimanje *historije* nestalo je rascjepom u Katoličkoj crkvi 1521. godine nakon koje je M. Luther i njegovi nasljednici krenuli u racionalizam, pa u prosvjetiteljstvo te u liberalizam. Tada se historija shvaćala kao ideologija. Čudesa su genus specificum hagiografija. Životi svetaca imaju nezaobilazan značaj u nacionalnim povijestima. Žitja sv. Konstantina Ćirila i sv. Metoda imaju najveći značaj za hrvatsku kulturnu i političku povijest. Bez tih *žitja* „rana kulturna povijest Slavena, napose Hrvata, bila bi posve tamna i nepozdana ili gotovo nepoznata” navodi Bratulić na 29. str. Potom slijedi rad *Sažetak o legendama – hrvatskoj vezi sa svijetom* a početak legendi možemo pratiti od ranog kršćanstva. Autor nadalje piše o sv. braći Ćirilu i Metodu. Potom je članak *Legenda o hrvatskom kralju Zvonimiru*. U tom članku Bratulić citira: „*I za dobroga kralja Zvonimira biše vesela sva zemlja, jere biše puna i urešena svakoga dobra, i gradovi puni srebra i zlata. I ne bojaše se ubogi da ga izji bogati, i nejaki da mu vazme jaki, ni sluga da mu učini nepravdo gospodin. Jere kralj svih branjaše, zašto ni sam prezpravedno ne posidaše, tako ni*

inim ne dadiše” (str. 52) Međutim, kraljevo plemstvo „*Bogom počese kričati i vikati na svetoga kralja, tužeći se i vapijući jednim glasom, kako na Isukrsta Židovi*” te su kralja na smrt kamenovali 1089. godine na lokalitetu *Pet crkava* kod Knina. U radu „*Marulićeve starozavjetne ličnosti i hrvatska biografika*” autor navodi da je M. Marulić isticao sv. Jeronima kao uzor i nadahnuće. Marulićevo djelo *Judita* nastalo je temeljem starozavjetne predaje o Juditi. Prvi blok završava člankom „*Cvet svetih Hilariona Gašparotija* u okviru hrvatske hagiografske enciklopedistike” Hilarion Gašparoti hrvatski je pavlin koji je u četiri sveska (u svakom po 4.000 str.) napisao *Cvet svetih* a ta četverotomna monografija često se naziva hrvatskim enciklopedijskim djelom.

Drugi blok „*Djevica Marija – zaštitnica Hrvata*” počinje člankom *Djevica Marija u kulturi i duhovnosti hrvatskoga naroda* u kojem na početku Bratulić ističe: „*Kult Bogorodice kičma je crkvene i pučke pobožnosti zapadnoga i istočnoga kršćanstva*”. (str. 75) O iznimnom štovanju Bogorodice Marije svjedoče kameni spomenici – natpisi kneza Branimira 888. i kneza Mutimira iz 892. godine. U Solinu je kraljica Jelena 976. godine sagradila crkvu posvećenu Djevici Mariji. Od 11. stoljeća mnoge su crkve Hrvati sagradili i posvetili Djevici Mariji. U 14. stoljeću na-

stala je *Šibenska molitva* u kojoj je pjesma *U se vrime godišća*. Mnoga su književna, likovna i glazbena djela nastala nadahnuta Djevicom Marijom. Mnogobrojne su molitve koje puk upućuje Gospi. Među mnogim legendama o Bogorodici je i ona od subote 10. svibnja 1291. godine kada su „radnici kraj Trsata, u šumi, naišli na kućicu bez temelja koje ranije nije bilo, te su o toj neobičnoj pojavi obavijestili kneza Nikolu Frankopana. On je učene svećenike poslao u Svetu zemlju, koji su ustanovili da je ta kućica na Trsatu istinska Marijina Nazaretska kućica.” (str. 83) Prema predaji, Marijina kuća, gdje se dogodilo Navještenje, nalazila se u Nazaretu do kraja 13. stoljeća. Tada joj je prijetilo rušenje od Saracena pa su je anđeli prenijeli na Trsat u Hrvatsku. Na Trsatu je bila od 10. svibnja 1291. do 10. prosinca 1294. godine. Tada su je anđeli, zbog opasnosti od Saracena, odnijeli u Loreto u Italiju, gdje je i danas. Za utjehu, papa Urban V. 1367. godine poslao je na Trsat čudotvornu sliku Majke Božje imena „Majka milosti”. Predaja kaže da je sliku osobno naslikao sv. Luka. U članku *Djevica Marija u hrvatskoj književnosti (čakavska i štokavska dijonica)* Bratulić piše o prvim zapisima, liturgijskim tekstovima, poznatim imenima, baroknim propovjednicima i drugim piscima, preporodu i nakon njega te dvadeset-

tom stoljeću. Potom su poglavlja naslovljena *Djevica Marija u staroj hrvatskoj kajkavskoj književnosti*, *Bogorodica u Zrcalu Marijanskom Jurja Habelića*, *Lik Blažene Djevice Marije u propovijedima Ardelija Della Belle*. Drugi blok završava člankom *Knjiga čudesa Blažene Djevice Marije Ivaničke*. Ta knjiga nalazi se u župnom arhivu franjevačke crkve u Kloštar Ivaniću. Knjiga je djelo nekoliko župnika a u prvom dijelu je trideset devet čudesa. Zapisi su nastali nakon obnove ivaničke crkve 1757. godine. U knjizi je ukupno šezdesetak zapisanih čudesa.

Treći blok „Hrvatski hagiografi” počinje radom *Faust Vrančić – književnik i hagiograf*. Bratulić navodi da je naša „starija filološka i književnopolovijesna znanost pokazala manje zanimanja nego što njegovo djelo” (str. 141) te posebice piše o Vrančićevu djelu *Život nekoliko izabranih divic* koje je objavljeno u Rimu 1606., ali iz posvete opatici i redovnicama šibenskoga samostana sv. Salvatora razvidno je da je to djelo nastalo 1585. ili 1586. U tom je članku i povijesni i kulturni kontekst vremena u kojem je nastalo Vrančićevo djelo. Bratulić nadalje interpretira životopise svetica o kojima je riječ u Vrančićevom djelu. Prvi je životopis sv. Tekle, a potom: sv. Katarine, sv. Cecilije, sv. Agneze, sv. Agate, sv. Lucije, sv. Febronije, sv. Eugenije, sv. Eufrazije, sv. Marije

Egipatske, sv. Barbare. Na kraju Vrančićeva hagiografskoga zbornika nalazi se *Krunica prečistoj Djevici Mariji*. Autor piše o hrvatskim molitvama Antuna Fausta Vrančića. U nastavku rada poglavlje je *Bartol Kašić – pisac i hagiograf*. B. Kašić pored ostalih djela objavio je i djelo *Perivoj od djevstva* koje sadrži dvadeset pet životopisa svetica od ranoga kršćanstva do sv. Klare i sv. Katarine Sijenske. Članak završava poglavljem *Dva zbornika svetačkih službi s područja Splitske nadbiskupije*.

Četvrti blok „Hagiografija kao kršćanski identitet kod Hrvata” počinje radom *Hrvatska hagiografska književnost prije preporoda* u kojem autor navodi da je Katolička crkva nakon 22. (1562.) i 25. (1563.) sjednice Tridentskoga koncila odlučila „očistiti čašćenje svetaca od korova koji se stoljećima taložio na zdravom kultu i poštovanju svetaca, koji je posvjedočen veoma rano i na Istoku i na Zapadu i duboko se ukorijenio u tradiciju kršćanstva.” (str. 188) U obnoviteljskom duhu *Družba Isusova* posebnu je pozornost posvetila objavljivanju hagiografija te prikazivanju života svetaca. U baroku su snažno bile prisutne poeme među kojima su najpoznatije *Mandalijena pokornica* I. B. Vučića i *Sveta Rožalija* A. Kanižlića. Pored poema značajni su vjersko-povijesni epovi među kojima se ističe ep u 24 pjevanja J. Kavanjina *Poviest vandelska*

bogatoga a nesretna Epuluna i ubogoga a čestita Lazara. U članku *Hagiografske teme u hrvatskoj književnosti u XIX. i XX. stoljeću* autor navodi da je 19. stoljeće „u hrvatskoj kulturnoj i nacionalnoj povijesti obilježeno nacionalnom integracijom, združivanjem kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, a zatim i Istre i Dubrovnika u jednom imenu – hrvatskom, ali i Hrvata u Bosni i Hercegovini zajedničkim pravopisom i jezikom štokavske stilizacije (...)” (str. 199) F. Iveković povezo je staru i novu tradiciju objavivši od 1873. do 1888. dvanaest svezaka *Život svetaca i svetica Božjih*. Koncem 19. i početkom 20. stoljeća životi svetica i svetaca česta su tema pučke književnosti. F. Binički početkom 20. st. napisao je epilog u pet pjevanja o posljednjoj bosanskoj kraljici Katarini Vukčić Kosača. To djelo Binički posvetio je karizmatičnom vrhbosanskom nadbiskupu J. Stadleru. I. Kršnjavi je 1925. objavio prvi dio romana o sv. Franji *Božji vitez* te drugi dio *Božji sirotan* 1926. O kraljici Katarini D. Horvatić napisao je roman koji je od 1983. do 2007. doživio nekoliko izdanja različito naslovljenih. A. Milovan (rođ. 1954.) napisao je nekoliko pripovijedaka o životima svetaca iz ranoga kršćanstva.

„Sveci i blaženici” naslov je petoga bloka koji počinje člankom *Sveti Kvirin, biskup i mučenik – u Sisku i Krku*. Sveti Kvirin mučeničku smrt

podnio je u Sisku 303. godine. Njegovе relikvije Romani, su bježeći od Slavena, prenijeli na Krk i ondje sagradili crkvu posvećenu sv. Kvirinu. Međutim, po staroj tradiciji svečeve relikvije prenesene su u Rim u 4. st. i pohranjene u kapeli sv. Platonija. Drugi po redu je rad *Sveti Jeronim i njegovo značenje u europskoj i hrvatskoj duhovnosti i kulturi*. Dok je kult nekih svetaca i svetica s vremenom gubio na značenju dotle je sv. Jeronim iz Stridona sjevremenski prisutan u europskoj i hrvatskoj duhovnosti. Jeronim je rođen oko 345. godine u bogatoj obitelji. Bez roditelja je rano ostao. Jeronimov otac zvao se Euzebije. To ime roditelji su dali i svom sinu. Kao mladić uputio se u Rim. Do krštenja živio je u veselim društvima posjećujući kazališta, cirkuse, javna kupališta. Na krštenju u Rimu kao odrastao mladić (358–360) uzeo je ime Jeronim. Družio se i s onima koji su bili pogani te s različitim istočnim hereticima. Iz Rima se oko 365. uputio u Galiju u Trier, a potom je obišao mnoge zemlje uputivši se u pustinju u kojoj se trapio i molio. Iz pustinje se vratio u Antiohiju te u Carigrad a oko 382. u Rim ističući se kao vrstan govornik. Iz Rima je otišao u Betlehem. Preveo je *Sveto pismo* na latinski jezik. Umro je gotovo gluh i slijep 30. rujna 419. ili 420. Bratulić piše i o Poslanicama sv. Jeronima a u poglavlju *Sveti Jeronim u hrvatskoj*

kulturi i duhovnoj baštini autor navodi latinični oficij u kojem piše: „Jerolime, veliki i čudnovati naučitelj Svete Crkve, diko i kruno naše Dalmacije, i sve Hrvatske zemlje” (str. 230) Potom je tekst *Služba sv. Jeronimu iz Pučišća na Braču*. Sljedi tekst *Hrvatski roman o svetom Franji*. U radu *Sveti Antun u hrvatskoj književnosti s osvrtom na propovijedi o. Hilariona Gašparotija* Bratulić piše da je štovanje sv. Antuna Padovanskoga dugo prisutno u hrvatskom narodu. Životopise sv. Antuna nalazimo u djelima od F. Glavinića i Hilariona Gašparotija (17. i 18. stoljeće) do F. Ivekovića (na prijelazu iz 19. u 20. st.). U tom razdoblju mnogi su književnici stvarali svoja djela nadahnuti sv. Antunom Padovanskim. U članku *Dvije hrvatske hagiografije o zagrebačkom biskupu Augustinu Kažotiću* Bratulić interpretira dvije hagiografije koje su napisali Baltazar Adam Krčelić i Hilarion Gašparoti koji su kao i mnogi drugi pisci Augustina (Augustina) smatrali blaženim/svetim. Sv. Ignacije Lojolski, utemeljitelj Družbe Isusove bio je zanimljiv mnogim piscima posebice u razdoblju katoličke obnove (protureformacije) a o tome Bratulić piše u članku *Sveti Ignacije Lojolski u hrvatskoj književnosti*.

U šestom bloku autor piše o čovjekoljublju među nama govoreći o Franji Kuhariću, nadbiskupu zagrebačkom i kardinalu (1919.–2002.)

ističući: „Stepincu su se svi divili, Šepera su svi poštivali, Kuharića su svi voljeli.” (str. 287) Kuharić je bio čovjek vjere, ali i povjerenja u budućnost, piše Bratulić. Pišući o Josipu Turčinoviću, čovjeku vjere (1933.–1990) Bratulić navodi da „naša kršćanska vjera – ako je njo-me čovjek prožet – mijenja život, navike, djelovanje. Mijenja i sredinu u kojoj takav vjernik djeluje.” (str. 291) Takav je bio Josip Turčinović, piše autor. Vrijeme fra Bonaventure Dude – proroka blage riječi (1924.–2017.) trajno je kao i njegov poziv.

Posljednji je članak „Jedna anti-hagiografija” *Vlačićev katalog svjedoka istine kao antihagiografija*. Vodeće mjesto među hrvatskim piscima protestantizma zauzima Matija Vlačić Ilirik (Labin, 1520. – Frankfurt, 1575.). Bio je filolog, povjesničar, protestantski teolog, latinist; prijatelj Lutherov. Protestantizam je prihvatio pod utjecajem svoga ujaka

fra Balda Lupetine koji je bio svećenikom u Mlecima. M. Vlačić je u svom djelu *Catalogus testium veritatis* (*Katalog svjedoka istine*, 1555.) navodi preko 400 svjedoka istine koji su se borili protiv papinstva.

Knjiga završava *Napomenama o tekstovima u ovoj knjizi*, kratkim sažetkom na engleskom jeziku te *Kazalom osobnih imena* i *Kazalom geografskih pojmova*.

Knjiga „Svetost i čovječnost” ima velik edukativni i didaktički karakter. Akademik Josip Bratulić ovu i druge knjige kao i znanstvene i stručne radove napisao je znanstvenim stilom ali razumljivim i običnom čitatelju. Uživanje je čitati i ovu Bratulićevu knjigu. Fascinantno je Bratulićevo enciklopedijsko znanje. Knjiga „Svetost i čovječnost” predstavlja golem doprinos hrvatskoj i europskoj hagiografiji, filologiji, povijesti kao i ekumenizmu te uopće duhovnosti.

Marko Dragić